

SZEMLE

A.Gergely András

TERMÉSZETJOGTÓL A FILOZÓFIAI EMBERKÉP- KORSZAKOKIG

A jogtudomány előtörténetéhez tartozó tudásterületek között az elmúlt évtizedben látványos fejlődésnek, rohamtempójú gazdagodásnak a filozófiai emberképek megannyi változata. Ez emberről szóló gondolkodási tradíciók között alapszinten is társ-tudás-területek voltak és maradtak a jog, a történet és a filozófia alapkérdései körüli viták, tisztázások és megközelítési iskolák/irányzatok. Ennek mint tudáshagyománynak mai egzisztenciálfilozófiai vagy jogantropológiai dimenziói újabban egy sor olyan kiadványban öltöttek testet, melyeknek épp a társadalmi státuszok „szociológia előtti” identitás-alakzatai kapnak most új visszfényt. Alább a kérdéskörből kiemelt kiadvány-sorozatra próbálok aprócska reflexiót hangolni, nem titkolva, hogy (sejtésem, megfigyelési tapasztalatom szerint) a jogtudomány történeti aspektusai között is rejtekező igény van az újraértelmezések, jelentés-kiterjedés-növelések jelen korszakára. Mindezek a jogi gondolkodás legitim mivoltát, rendszerszerű egzisztálását csöppet sem érintik, ám az emberképek, emberfelfogások érzékeny dimenziói felé kínálnak megértési felületet.

Felvilágosodott emberképek és eltérő diszciplínák egy izgalmas, szinte „provokatív” összképe nyílik meg azok előtt, akik a Szent István Egyetem szarvasi Pedagógiai Intézete által indított konferencia- és kötet sorozat olvasói lehetnek. Ebben ugyanis tudások és megismerések, közelítés- és értelmezésmódok újkori textusaira, természetfilozófiai áramlataira, tudástörténeti örökségére fókuszáló tanulmányok tisztes mennyiségét találjuk a kezdeményezés „lelke”, Gurka Dezső tudományos búvőkörében. Jóllehet a kortárs antropológiai tudás erősen a történő jelenre fókuszált, igen határozottan az élő társadalmi terep élő egyedeire koncentrált megismerési eljárásokat vállalja, de egyhamar belátható lesz már, hogy maga a tudás tudása, az értelmezés értelmezése sem közösségek, tudós társaságok, érdeklődési és kutatási körök nélküli intézmény. És intézmény nemcsak egy egyetemi vagy tudásterületi kör, kutatóhálózat vagy pénzügyi források terében, hanem a felfogásmódok filozófiai, fiziológiai, természet- és társadalomképi „gyűjtögető közösség” értelmében is. Talán csak pusztán gondolatjáték, de egy valamikori-majdani „antropológusok antropológiái” kutatás és közösségtanulmány eleve kínálkozó archaikus „törzsi” színtere, sőt inkább törzs-szövetségi terepe lesz az, ahol a kereső szempontok a vadász-halász társadalmi érdekcsoportok között már képesek lesznek a kevésbé „zsákmányoló”, inkább tudáscsere-gazdálkodással élő tudományos lokalitásokat, antropológiai és társ-tudományi közelítésmódokat regisztrálni, meg elemzés tárgyává tenni. E tárgykör alanyai azonban Mások, a mindenkori mások közötti másságuk is elsősorban élettudományi, természet-történeti, természetfilozófiai, tárgy- és kultúratörténeti kereső szempontok alapján elkülöníthető törzsi hagyományra tekint vissza, de messze nem idegen mindezeketől a természetjog európai fogalmával kiterjesztett racionalitás. Ugyanakkor ez archaikus közösségek, „civilizáció előtti” világokat lakók, „primitív népek” körének kultúrájában leljük meg az európai jogfelfogás racionális alapjait és

értékrendjeinek prehistorikus rendjét. (A prehistorikus itt erősen idézőjeles, hisz csupán egy jellegzetesen európai idő-tagoltságot tükröz, miközben a „primitív népek” gondolkodása körében is megtaláljuk „mitikus” őseit mindazoknak, amiket az ókori filozófia, a reneszánsz esztétika, az újkori embertudomány, a Goethe vagy Schelling, Kant vagy Hegel megtestesítette emberkép nyomdokain haladva nevezhetünk meg a tudományos gondolkodás előképeiként, s éppúgy velünk élnek év-tízezrek óta, mint a törzsi világokban a mitikus ősök, a mítoszok, a helyi legendák, a kollektív emlékezet és kölcsönös tudás bármilyen más élményközössége).

Valójában talán egy tudósközösség természettörténeti érdeklődése nyomán, az „egymásba tükröződő emberképek” újkori világában ehhez hasonló módon kap helyet a középkor megannyi világképi eleme, a geológia, irodalom, ásványtan és filozófia művészeti ágakban tükröződése, no meg egy seregnyi más tudástartomány. Így szinte meglepően könnyű dolgunk van, midőn az oriktognózia mint természetfilozófia, a neptunista-vulkanista geológia 18. századi vitái és weimari-jénai mineralógiai terek történeti szemléletének alapos körbejárása után (lásd *Formációk és metamorfózisok*. Gondolat Kiadó, 2013), sőt a schellingi-fichteit természetfilozófia esztétörténeti kontextusai (*A schellingi természetfilozófia és a korabeli természettudományok kölcsönhatásai*. Gondolat, 2006) vagy további kötetek¹ után a sorozatszerkesztő és irányadó-kezdeményszerző Gurka Dezső egy harsányabban „emberközeli” kötettel lepi meg olvasóit. „Az itt közzétett írások a különféle kulturális és tudományos területek (mindenekelőtt a medicina és a biológiai antropológia) emberi testről alkotott felfogását vizsgálják, elsődlegesen azon történeti folyamat rekonstrukciójának igényével, amelynek során a linneánus tipológiai módszert a morfogenetikus felfogás váltotta fel. E megközelítési mód kialakulásának legfontosabb helyszínei a korabeli Göttingen, Jéna és Weimar voltak, egyik legpregnánsabb példája pedig a jelenségeket egymásba tükröztető goethei metódus. A késői felvilágosodástól a romantika koráig végbement jelentős szemléleti változások hatása e diszciplínák későbbi történetében is megmutatkozik, mint ahogyan az ekkor lezajlott instrumentalizálódási folyamat is hosszú távon működőképes intézményeket eredményezett” – olvashatjuk a kötet fülszövegében, érdemben kiemelve, hogy nem tisztán elméleti és német tudománytörténetről van szó „csupán” (ez sem lenne csekély vállalás), de a kötet írásaiban rendre megjelenik a magyar kapcsolódási háló is, ahol ennek esélyei láthatók.

A Szent István Egyetem szarvasi Pedagógiai Intézete által kezdeményezett tudománytörténeti konferenciasorozat a *Formációk és metamorfózisok* cím alatt geológiatörténeti keretben ismerteti meg olvasóit a felvilágosodás és a romantika időszakának hatására az egyes tudományok, tudományágak még el nem különült területeinek kölcsönkapcsolatairól, s ezért a korszakos fókusz antropológiai szempontú, avagy kultúra- és gondolkodástörténeti aspektusú kötetben, az *Egymásba tükröződő emberképek. Az emberi test a 18–19. századi filozófiában, medicinában és antropológiában* címmel a 18–19. századi filozófia, irodalom és a humán szaktudományok egymásra hatását körüljárva kívánja bemutatni.²

¹ *A schellingi természetfilozófia és a korabeli természettudományok korrespondenciái*. Doktori értekezés a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Doktori Iskolájában, 2005. <https://repozitorium.omikk.bme.hu/bitstream/handle/ertekezes>

² Gurka Dezső szerk. Gondolat, Budapest, 2014., 260 oldal. Ezt és a sorozat további köteteit, a kutatók egyéb szaktárgyi előadásait lásd itt: <http://tudasaramlas.btk.elte.hu/hu/tudastar>

Ahogy már az emberképek kötet előszó-tónusából, s a tartalom jelezte tematikus csoportosításból is kiviláglik, a témák és szemléletmódok, intézmények és a természet rendszerének humaniorák közé vezetett szemlélete szinte eleve kondicionálja a kötet tudáshorizontját. A kötet szerkesztője fordította Olaf Breidbach áttekintő tanulmányát Goethe metamorfózisanáról szóló körvonalakkal és rendszerszemléleti igénnyel (11-35. old.), s e megformált sokféleség-konceptióval vezeti be a kötet vitatémáit, ráadásul a kétségtelen belátási kompromisszum felé terelve a kritikai nézőpontot: a metamorfózis fogalmi körében Goethe az önmagából kifejlődő természetet jeleníti meg, sőt, korának bizonyos szemléleti „átlépésével” mintegy lemond a teológiai magyarázatokról, a természet egészében vett egyetlen folyamatként látásával pedig a strukturálatlan anyag organikus formává válását, differenciálódó spirálként önmagába visszatérő alakzatát tekinti evidenciának, melyben főkomponens maga a metamorfózis, a maga rejtve maradó sokféleségben, a benne rejlő-kínálkozó lehetőségek kibontakozásával és fejlődésével együtt. Márpedig e természeti rendhez szorosan tartozik a természet emberi szemlélete is, úgymint nem szimplán a megismerendőre, hanem a megismerőre is kihatóan, s így „a szubjektum az objektumban találja meg önmagát, annak szeretetteljes szemlélése által”. S ha ez maga is megismerési evidenciának tűnne, érdemes Kantra utalni, aki megkérdőjelezi a tapasztalati tudás megbízhatóságát akkor, ha azt a szubjektum befolyásolja. Goethe pragmatikus válasza szerint azonban a kanti verdikttel szemben: mivel a szubjektum a természet részét képezi, a természeti tapasztalat bizonyossággal bír, igaz, ez magában rejt az aspektust, mely szerint valójában akkor a természet szemléli önmagát, így „nincs ellentmondás a természet fogalma és a természetről alkotott szemlélet realitása között” (32. old.). Itt tehát maga a metamorfózisan megismerése is segít abban, hogy a kor tudományos világában (a „realitás és a természet eszméjének szétválása” problematikáját) úgy leljük meg az evidens kérdések és szisztematikussá válások rendszerében, hogy azok immár akár témakörök szerint, akár tudásterületek vagy empirikus tapasztalati tartományok terén is fejezetcímek átfogó miliójébe kerülnek (filozófia, betegségek, medicina, antropológia, orvosképzés, egészségügyi igazgatás, normarendszerek és „embergép” vagy paleopatológiai, biológiai antropológiai kérdéskörök szerint). S talán már e fenti bevezetés szakkifejezései, fogalmi nővumai is jelzik, mennyire lenne képtelenség a kötet minden tanulmányán végigrohanni... – ennek élvezetes feladata épp az Olvasóra vár, aki talán még nem rettent meg a testképek és testfelfogások tudástükörből visszapillantó sokféleségétől.

A Test és lélek a 18-19. századi filozófiában fejezetcím erőteljesen indít Gyenge Zoltán Kantról szóló írásával, melyben *A lényegtelen ember – elmékedések a kanti antropológiáról* (39-48. old.) provokatívan kezd elgondolkodni, mennyiben tényleg lényegtelen tényező az ember, akit a kanti felfogás szerint a szubjektivitás, az emberi tévedések tesznek nemcsak indifferenssé, hanem a racionalitástól függetlenné, vagyis számításba sem vehetővé. Hegelnél még a Szellemhez képest az ember elhanyagolható, *A szellem fenomenológiájában* a szellem teljességéhez és általánosságához képest csaknem teljesen ignorálható, de Kantot már foglalkoztatják az emberek érzelmei és vágyai, az elme megbomlása, a hipochondria, avagy a „valóságos mert ésszerű, és ésszerű mert valóságos” hegeli koncepciójának elvitatása, hisz a testiséggel kapcsolatos saját undora és rettegése is ezt a „tisza értelmi fogalmak transzcendentális dedukcióját” teszi a szabályozó elvek racionalitásának párjává. *Az erkölcsök metafizikájának* alapvetésével („krónikus metafizikájával”), a habókosság, a téboly, az eszementség, eszelősség problematikái mentén a szerző itt már a későbbi

Kierkegaard, Walter Benjamin és Pszeudo Kierkegaard logikai levezetéseivel „a megfordult világ”, az önhittség előjogát és (politikai-közéleti) elfajulásait hozza párhuzamba, erőteljesen sugallva „a lényegtelen ember” Platontól Ágostonon át a modernekig – diszfunkcióktól eltekintően másként-kezelési bűvkörbe vont beteg-káprázatokig – azt a megannyi verziót, mely „a metafizikát hűtlen szerelemnek” nevezi, s ezzel nemcsak önmagát, de környezetét is betegíti (42-43. old.).

Egy 18-19. századi filozófiát a 21. századi lelátóról jellemezni próbálni persze lehetséges, s ha ennek olykor (ma már leginkább széplelkek civakodásának tetsző) aspektusa volt és maradt is a „*Test és lélek: paripa járomba fogva egy ökör mellé*”. Georg Christoph Lichtenberg a *testről és lélekről* című tanulmány (49-62. old.), Békés Vera írása, ebben a 18. századi német gondolkodó Georg Christoph Lichtenberg tudományos munkássága „»tréfálkozásra« épülő, aforizmákra korlátozódó frappáns megoldásaiból az általa kritizált Lavater-féle fiziognómiai felfogás problémákra redukálása (az ember arcberendezése utal az illető jellemére) olyan pathognómiát támogat, mely szerint a hangokban, arckifejezésekben, gesztusokban megmutatkozó szenvedélyek és érzelmek a lélek megnyilatkozásai – viszont mindez csak egy kép, a az arculat és lélek elkülönítése lehetetlen... Sőt azt sem tudjuk valójában, hogyan működik a lélek, vagy mire képes a test, ezért ha valaminek nem ismerjük a magyarázatát, rögtön a lelket nevezzük meg a problémát okozónak és a pathomechanizmusok „kimerevítésének”, alkati sajátosságok általánosításának önironikus eljárása ellentmondásba kerül a filozófia lényegével, vagyis „fiziognómiai autodaféhoz” vezethet, s ebben a dualista felfogás vagy a karteziánus leegyszerűsítés („anyagról van szó”) kevéssé felel meg az „Isten és Világ” heurisztikus magasztosságának (53-56. old.). Ez a kép pedig – bár mintegy „újabb szempontokat talál” a lélek természetének dualista nem-megközelítéséhez, ma már a fraktálgeometria és a skálafüggetlen hálózat kutatási eredmények magasról rácsafolnak a lichtenbergi tipológia aforizmatikus alapjaira. Érdekes, ahogyan William Hogarth hat metszetét elemzi (*A szajha útja* című sorozatot), de a test szükségképpen romlása, a védekezés kényszere a személyiségben egészen a „kényszeredett engedelmességig” kíséri a test/lélek vitában megjelenő nyelvkritikai aspektusokat, a korlátozott értelemben vett testiség ismert jelenségeknek alávetettségi kérdéseit: „Szerénység és óvatosság a filozófiában, s főként a pszichológiában; ez az, ami mindennél jobban illik hozzánk” – írja összegző aforizmájában.

E szentenciózus közelítés mintegy kézre is jön itt Tóth Tamás dolgozatához, aki a humboldti antropológiáról tudománytörténeti szemszögből kínál áttekintő gondolatokat (63-75. old.). Miután jelzi, hogy sem az „antropológia” fogalmának nem létezik tudományos közösségek közötti egyeztetett (nyelvi és fogalmi) derivátuma, ugyanakkor az „általános antropológia” sem lehetséges, így „ismeretek univerzuma” és „diszciplináris galaxisok” közötti tudások vitáját láthatjuk leginkább, vagyis mai értelemben „transzdiszciplináris együttműködést” a természettudományok, társadalomtudományok és szellemtudományok között, ezek ágazataiként pedig jogi, orvosi, biológiai, törvényszéki vagy más szakantropológiákat, ezekből átfogóan specifikus szempontot leginkább a kulturális antropológia kínál (ennek is naturalista és kulturalista kutatási irányjaiban), melyet periodizáció (premodern, modern és posztmodern változatok) kísérhetnek, de mindvégig alapmegoldásként marad a filozófiai antropológia redukcionista változata, mely Humboldt esetében „eleve antropológia és filozófia szintézisének megalkotása volt” (69. old.). Tóth írása fontos e kötetben, mert a Christoph Wulf követte „történeti antropológia” nézőpontját hozza

empirikus közelségbe a nyelvi, társadalomismereti, művészeti jegyek áttekintési szándékával, s ebben Paul Ricoeur teóriáját előmozdító hatások együttesével, beleértve a kanti kriticismus pragmatikus ágát, a „Rousseau, Herder, Fichte, Goethe és Schiller antropológiai szempontból releváns elméleti munkásságát is” (72. old.).

Mintegy gondolati íven átható kérdéskör szolgál kiegészítésként mindehhez, itt éppen Loboczký János gondolatmenetében (76-86. old.), melyben *Schiller fiziológiai-filozófiai antropológiája* címen a német költő esztétikai írásai, levélrészletei, „az ész és fantázia” természetére vonatkozó „populárfilozófiai” megállapításai között keres poszt-kantiánus reflexiókat, s eközben szembefordul az antik filozófusokat mindegyre citáló „szakfilozófiai” nézőpontokkal, eklektikus szempontokat is vállalva kiáll a merev módszertan-ellenességig vitt empirizmus mellett, és antropológiai érveket keres „a racionális pszichológiával szemben”, mikor karlsruhei értekezéseiben (hármhat kellett írnia ahhoz, hogy egyet végre elfogadjanak) épp az ember és állat közötti szellemi természet összefüggéseiről szóló téziseit sikerült „filozófiai orvos” rangra emelnie. Végző soron a szellemit a testiben kereső (Voltaire-iánus) és a fiziológiában is a szellemiek testi mivoltát vizslató (orvosi) aspektust a Diderot-i „anatómia és fiziológia művelése metafizikával és morállal” egybevetés erejét bizonyító értekezése „az egész emberről” (*Wissenschaft vom ganzen Menschen*) szóló felfogásmódot részesítette előnyben, elágazva a morál filozófiája, a szeretet aspektusa, a megismerés és az igazság felismerésének „szép és bölcs törvényét” kereső megoldása felé, vagyis egyfajta „összekötés/érintkezés” kérdéseire vezetete tovább (nem függetlenül Lavater fiziognómiai töredékeitől), eljutva az emberi személyiség totalitásának eszméjéig, a morálfilozófia „öszton és ész, erkölcsiség és érzékenység” dilemmáinak feloldásáig.

E korszakos dilemmák szélesebb körének, s főképp megannyi magyar vonatkozásának feltárása (a kötet vállalásai között is talán itt a leghangsúlyosabban) Mester Béla *Idegyengesség és hipochondria. Betegségmetaforák a 19. század első felének magyar filozófiai vitáiban* című írásából köszön ránk (87-95. old.). Mégpedig épp annak ürügyén, hogy a magyar filozófiatörténet narratívái között mily közkeletű verziókban szerepeltek ókori hivatkozások, klasszikus idézetek, újkori levelezések, miközben minden adott kor épp a maga szentimentális-romantikus-irányzatos főáramának megfelelően hivatkozta „a gép és a test analógiája” Hobbes-kori vagy felvilágosodás-tónusú változatait, ezek között is az organizmus és mechanizmus közötti megkülönböztetések kísérleteit. Weszprémi István gyermekápolási tanácsadó könyve (Kolozsvár, 1760) például, vagy az erkölcsi nevelést prioritásban részeltető, a saját test és az állam teste, az önmegfigyelés és a test fölött gyakorolt kontroll túlhajtott, diákkorban elburjánzóan jelen lévő, emiatt a nyilvánosság terét is átható kérdésköre nemcsak a testiség orvosi stílusú elbeszélését tükrözte ekkoriban a filozófiai igényű gondolkodásban vagy kommunikációban, hanem „a nép vélt létezésére való hivatkozás, vagy éppen a reformkor elején a női tekintetnek az irodalomban való jogosultságáról lefolytatott nagy hírlapi polémia” mint hiányjelenségek is tükröztek biologicista megítélést, a közös életvilág hatásának kritikájául szolgáló civilizációs értékítéleteket, vagy éppen a vallásfilozófiai miszticizmusba hajló testfelfogások (pl. Kölcsey esetében) valóságidegen metaforák alkalmazását is igényelték, a „kóros valóságérzékelésben szenvedő tudósok” tündértájakra tévedését is újmódi szimbolikus hatalomként „kellemetlen, de elkerülhető testi tüneteket okozó termékek” szabályozásában intézményesíthették. E korszakosan érvényes rálátások csak mélyebb, textuális, és komplex életvilágok elemzésére épülő meglátások alapján segítenek megérteni a gyengeség és kiettség, a

külső világtól függetlenedni hajlamos valóságkonstrukció nyilvánosság-fókuszálta (azaz sajtóban terjedő, ott kibeszélt, tematizált, morálfilozófiai szintre emelt) kérdéskörei emiatt épp a kötet főcímébe ágyazott „egymásba tükröződő emberképek” egy sajátos változatát jelzik alapvetően megértendőnek.

Érdeemes jelezni: mindeddig a fenti körvonalakkal a kötet tanulmányainak és kérdésköreinek egyötödét futottam át csupán, szerény előzmények jelzésével. A *korabeli medicina és antropológia szemléleti alapjai* címet viselő fejezetben Magyar László András *A test mint gép – a metaforától a valóságig* című tanulmánya az antik nedvelmélet cáfolatainak „szilárdkörtani”, anatómiai, testgép-elméleti, nedvkörtani változatokat vonultat föl, Gurka Dezső *A „kaukázusi rassz” fogalmának interpretációit* keresi végig a 18. századi német antropológiai vitáiban, Sz. Kristóf Ildikó a Tőle már jól ismert analóg elemzést kínálja – ezúttal *Ausztrál bennszülöttek teste* témakörében és Almási Balogh Pál egy ismeretlen kézírata etnológiai kontrasztjaival, s két nagyobb tanulmány mutatja be a medicina intézményesedésének kereteit (Molnár László, Krász Lilla írásában), majd három másik írás *A romantika korának medicinája* blokkban, s további három *A biológiai antropológia kezdetei és kibontakozása* címmel öleli fel a tudományterület történetét, a paleopatológia születését és a Vácott talált múmiák multidiszciplináris kutatásának ágbogait.

A kötet egésze akár egybefüggő tudásterületi összkép, akár a több verzióban jelzett „emberképek” és egymás tükrében is változni képes embertudományok mintegy két-háromszáz évet lefedő szemléleti felfedezések kontrasztjait jelzi, nemegyszer maguk a viták és lehetséges nézőpontok kusza fordulatai közepette. A szerkesztő Gurka Dezső és a szerző Mester Béla is sugallta fejlődés-szemléleti kritika ugyanakkor nem csupán azt tükrözi, mit tudtak már akkor egymásról, hanem azt is, mit tudtak önmagukról, s miképp nem lehet a másokról való tudást még másabbaktól átvett tudások szimpla tükröződéseként filozófiai érvényű látásmódnak értelmezni, ha közben időszakok, tudástörténeti paradigmák és szemléletváltások, komplexitás-változások és mikroléptékű kölcsönhatás-elemzések korszakai teltek s telnek el. Sz. Kristóf Ildikó írása meg szakmai és diszciplináris téren is izgalmas tesztje a kutatás, a forráselemzés, a gyűjtés és értelmezés egységének, belső harmóniáinak és lehetséges perspektíváinak... – nem utolsósorban arra is tekintettel olvasva, miként lett az utóbbi évtizedben önálló diszciplína-igénnyel a jelenbe ékelődő tudástár része a jogi kultúratörténet és jogi néprajz műhelye (Mezey Barna irányításával), vagy miképpen vált a jogalkalmazás részévé a politikatudományi társterületként fontossá lett jogszociológiai gondolkodás (Fleck Zoltán elemzéseiben), a jogfilozófia (egy sor kortárs kutató munkásságában) és több más korábban „marginálisnak” gondolt tudástár.

A kötet sorozat, mint a tudástár része, kiegészül a résztvevő kutatók részint apróbb tematikus ráközelítéseivel, előadás-formában megjelenített közléseivel, de a szaktudományi felületeken publikált további izgalmas tudáskészlettel is.³

³ lásd példaképpen Gurka Dezső tudásaramlás-folyamatokról szóló összegzését http://tudasaramlas.btk.elte.hu/images/pdf/studies/gurka_changes.pdf, az Alprojektek kínálta további eredményeket http://tudasaramlas.btk.elte.hu/hu/alprojektek/antropologia-etnologia_vagy_a_Sz.Kristof_Ildiko_attekinteseben_szereplo_tudomanyteruleti_osszefoglalot/ https://archive.org/details/A_magyar_neprajztudomany_es_kulturalis_antropologia_az_ezredfordulon/00011Sz.kristof.MTS_tovabb_a_rokon_teruletek_kiadvanyaiban_megjeleno_mas_kozlemenyeket_peldaul <http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=424> ;

Mindazonáltal érdemes megfontolás tárgyává tenni, hogy az itt és ilyen aspektusban kínálkozó tudományterületi kitekintés ténylegesen is képes a jogantropológiai, jogtörténeti kutatások számára releváns szempontok, kérdésfeltevések, értékelési alakzatok számára érdemi megfontolásokat sugallani, vagy ez csupán az én tévképzetem. Más lenne a helyzet, ha a kortárs jogantropológiai gondolkodás egy lehetséges „kompendiumát”, összefoglaló módszertani és tudományrendszertani összegzését valamiképpen úgy végeznénk el, hogy abból ne kizoruljon, hanem lehetségesen belefoglaltasson mindaz, ami a jogtörténeti szaktudás részét képezve nemcsak a múlt jogelméleti, hanem a jelen gondolkodás-antropológiai szempontrendszerébe is szervesen illeszkedhetne, s mellesleg a jogtörténeti felfogásoktól sem lenne távol.

Ez azonban nem egyetlen szimpla javaslat vagy szentencia, hanem tájékozódás és gyakorlati tudáspróba szintjén fog eldőlni. Ehhez pedig a fentebbi elnagyolt ismertetőben csupán néhány lehetséges elgondolást javallottam, nem többet. A folytatás a folytatókra bízva...